

Kako naj bi se v ljudski nadaljevalni šoli podučevalo o rudninskem gnoji.

Spisal Anton Derganc.

(Dalje.)

Kuhinjska sol.

Ni je rudnine na zemlji, da bila bi tako splošno znana vsacemu človeku, kakor kuhinjska sol — navadno sol imenovana; ni je pa tudi stvari, katere bi človek tako težko pogrešal, kakor ravno neobhodno mu potrebne soli. Vsak dobro vé, da neslana jedila so neokusna in tudi neprebavljiva za želodec, in uže zarad tega je sol ena najiminitnejših in najkoristnejših rudnin. Ta v resnici neprecenljivi dar božji nahaja se pa tudi v celi naravi v taki obilnosti, da ga ne bode zmanjkalo tako hitro.

V mnogih deželah avstrijskih in tudi zunaj Avstrije sestavlja kuhinjska sol v podobi kamenja celo hribovje; v morji nahaja se razmočena, katero si pridobe na ta način, da slano morsko vodo napeljejo v plitve jame, kjer se voda potem izpuhti, sol pa ostane na tleh. Zveri in ujede dobé jo v mesu onih živali, od katerih se živé, druge pa zopet v rastlinah, te pa v zemlji. Mnogo rastlin ne more celó brez soli živeti, posebno one ne, katere rastejo na morskem obrežji.

No, drugim rastlinam škoduje pa še sol, — tako bi zamogel nam kdo ugovarjati, ki je uže kaj slišal o gnojenji sè soljó. Da, prav tako! Tudi gotova smrt bi zamogla sol biti mnogim rastlinam, pa kedaj? Ako jo rabimo v preveliki množini. V zgodovini se bere, da potresali so v starodavnih časih sè soljo take kraje, katere so hoteli nerodovitne narediti, tako tudi zemljo razdjanih mest; na ta način so se hoteli zagotoviti, da ne bode na teh mestih potem čisto nič rastlo. Po tem takem pa proč sè soljo v kmetijstvu! — oglasil bi se zopet kdo drug, le kuharica naj jo rabi še v kuhinji! Počasi, prijatelj! naglost ni dobra! Ne sodimo prehitro o rečéh, ki jih ne poznamo dobro, dajmo se poprej poučiti od izkušenih mož in posvetovati se s previdnimi in umnimi gospodarji, znabiti da pripeljejo nas na pravo pot.

Kaj so pa našli ti v kmetijskih rečéh zvedeni možje o tej reči? To važno resnico, da kakor je preveliko soli rastlinam v smrtno pogubo tako zamore v majhnih delih v vodi razmočena rastlinam zeló dobro storiti ter povekšati zemlji rodovitnost. Saj je vsacemu uže znana lastnost kuhinjske soli, da varuje organska telesa gnjilobe; zarad tega jo rabijo sploh tudi zato, da nasolé ž njo mesó, ribe in vse reči, katere hočejo dolgo časa presne ohraniti. A to bilo bi za polje pa ravno nasprotno ravnanje. Na njivi moramo gnjilobo živalskih in rastlinskih teles pospeševati, a ne zadrževati. Toraj bi bilo tudi od te strani preobilno gnojenje sè soljo rastlinam v pogubo, kmetovalcu pa v lastno škodo.

Kje bode pa ubogi kmet soli, če je je še tako malo potreba, dobil, da bi pognojil ž njo svoje polje, saj je nekateri nima še za svojo kuhinjo? — Umni in skušeni gospodar ne bode s čisto kuhinjsko soljo gnojil svojega polja; to mu ne pride še v misel ne. On rabi za to sol, ki je veliko cenejša, to je, tako imenovano gnojno sol, katera ima one lastnosti, kot kuhinjska. Da trud, delo in stroški tudi s tem gnojenjem ne bodo zastonj, mora sleherni gospodar gledati na to, da je zemlja, katero hoče pognojiti sè soljo, sestavljena iz gline in apna. Le glinava zemlja, katero pognojiš večkrat z apnom, ali pa z laporjem, tako tudi apnena ilovica je najbolj pripravna za gnojenje sè soljo. Taka zemlja obdrži vlažnost naj dalje, za drugo spremeni pa

kamena sol apnenec, ki nahaja ga v tej zemlji, v ogljenčevo-kisli natron, tudi soda imenovan — to ti je telo, ki rabijo ga mjilarji in steklarji, uni, da kuhajo iz nje trdo mjilo, ti pa jo rabijo pri napravljanji stekla, in v klorovo apno, v trgovini „belilno apno“ zvano. Neizmerno veliko tega apna potrebujejo v belilnicah in sploh povsod, kjer je treba zrak čistiti neprijetnih ali celó kužnih smradov.

Ako ne nahaja se na tvoji njivi, katero bi hotel pognojiti sè soljo, dovelj apna, ti si pa hočeš prihraniti prevelicnih stroškov in dela, moreš pomagati si lahko na ta način, da zmešaš dva dela apna z enim delom soli, to mešanico poškropiš potem z vodo, ter jo pustiš tako v senci ali pa sè zemljo pokrito kake tri mesece, da se sol spremeni v belilno apno in sodo. Spomladi posiplješ to zmes, kakor malec na rastline.

Iz tega razvidimo, da velike koristi je gnojenje sè soljo le tam, kjer je zemlja apnena, zraven pa tudi vlažna. V hribih in v suhi zemlji izgubi gnojenje sè soljo svojo moč, in delo in stroški so po tem takem prav zastonj. Korist gnojenja sè soljo obstoji pa tudi v tem, da zgine koj vsa kislina, če je je bilo poprej kaj v zemlji, ko smo jo pognojili sè soljo, in na taki zemlji raste potem sladka, živini dobro tečna klaja. Pa tudi to dobro lastnost ima sol, da prežene škodljive mrčese in žuželke iz zemlje.

Kdaj pa se gnoji sè soljo? ali brž po setvi, ali pa potem še le, ko pognalo je seme uže kali? — Nikakor ne! Umnemu gospodarju je prav dobro znano, da je sol zeló nevarna za mlade kalice, da zamore jih vsaj oškodovati ali pa čisto pokončati, — da na drugi način pospešuje pa rast ravno taiste rastline, če jo posiplješ sè soljo še le potem, ko je uže nekoliko odrasla. Kakošno pravilo si tedaj moremo posneti iz te izkušnje? Ozimno žito smeš gnojiti sè soljo meseca sušca, ko je uže nekoliko zrastle in ko je zemlja še dobro vlažna, ne pa v jeseni. Na ta način ogneš se tudi nevarnosti, da soli ne sperejo tudi nalivi v jeseni v druge kraje, ali jo pa potlačijo v globočino zemlje, kjer zgubi potem svojo gnjilno moč za rastline.

Ali pa zadostujejo vsa ta do sedaj nazvana pravila pri gnojenji sè soljo, ako hočemo ž njo nerodovitno ali pa čisto zanemarjeno zemljo popraviti? Sama sol ne zadostuje za to; tako polje pognojiti moraš, kar priporočalo se ti je uže pri gnojenji z apnom in malcem, zraven tudi s živinskim in rastliskim gnojem.

(Dalje prihodnjič.)

Poziv dolenjskim in drugim kranjskim vinogradnikom in sadjerejcem.

Da se novi način vinogradarstva in sadjereje, kakršen se je na posestvu deželne vinstvene in sadjerejske šole na Slapu pri Vipavi z najboljšim uspehom vpeljal (najboljši dokaz temu je gotovo to, da so se ga Vipavci sploh poprijemati pričeli) kar le mogoče hitro po vseh vinstvenih in sadjerejskih krajih dežele razširi, privolil je sl. deželni odbor z odlokom št. 931 od dne 21. februarja t. l. sledeče:

Na deželni vinstveni in sadjerejski šoli na Slapu se prične 11. marca t. l. brezplačni štirinajstdnevni praktični vinogradni in sadjerejski pouk za odrasle vinogradnike in sadjerejce, posebno za tako zvane „vin-carje“ večih posestev na Dolenjskem. Vsak, kateri se hoče tega pouka udeležiti, oglasi naj se pri podpisnem vodstvu gotovo do 6. marca t. l.

Pouk bode, kakor rečeno, popolnem praktičen, to je, podučevalo se bode z razloževanjem izvrševanega

dela, in tudi popolnem brezplačno. Vsak, kateri se hoče udeležiti, plača le 33 kr. na dan za hrano, za pouk in stanovanje pa nič, vendar mora vsak udeleženec en koc (odejo) in dve rjuhi soboj prinesiti.

Temu pouku sledil bode septembra meseca drugi brezplačni kletarski.

Vodstvo deželne vinstvene in sadjerejske šole na Slapu.

R. Dolenc, vodja.

Slovstvene stvari.

Pisatelji slovenski, na pilo nikdar ne pozabite!

Naj bi mi dragi rojaki ne zamerili, da se zopet oglašam; ali radost tolikega napredka v mili slovenščini doživlevši hrepenim potem, da bi jo čim prej videl v knjigi kolikor je mogoče čisto vsake pege in vege. O času težavnega preporoda narodnega, ko je krdelcu pisatelj samoukov bilo vsekakor pisanje začeti in celino orati, tedaj je veljalo ocenjevanju slovenskih pisov drugo merilo ter bilo odpustno marsikaj, kar se dne današnjega ne more odpustiti!

Dan danes naj bi — tako menim jaz — ne prijel za peró nihče, dokler se ni temeljito naučil in navadil slovnice, seosebno tega, kar je najti o sintaksi v Miklošičevi prim. slovnici, v Navratilovi monografiji o glagolu, in drugih raztresenih spisih, in pristaviti bi se še smelo, — dokler se ni dovolj seznanil saj s hrvatsko-srbsko knjigo, da ne bi se zaljubljal v kake slovenske posebnosti ali idijotizme, ki morebiti pri vsi dozdevni lepoti svoji z višjega, z občešlovanskega stališča nimajo nikake cene.

Ako se kdo dobro navzame slovniških pravil, ne bode — i naglo pišoč, kakor to pri novinarjih biva, — lahko zastranil od njih. Novinarju, ki pozna razliko med perfektivnimi in imperfektivnimi glagoli, — o čemer smo svoje dni toliko pisarili, — ne uide niti v največji naglici taka grdoba, kakor se zdaj v slovenskih političnih časnikih večkrat čita, da zavračajoč tuje trditve pišejo, na pr. V „Glasniku“ št. 15. I. I. reče, pové, ali pa: me I. I. poprime, zavrne itd., namesto imperfekt. gl: pravi, trdi, prijemlje, zavrača itd.

Vendar ni zadosti, da ti je sestavek, seosebno sloven sestavek brez slovniških pogreškov, hoče se tudi uglajen slog, blagoglasna porazstava, hoče se neki ritem itd.

In ako bi se komu, recimo učenjaku, ki mu je največ do tega, da znanstvo najprej požene ali unapredi, trud za čisto obliko utegnil zdeti potrata in danguba, svetoval bi mu jaz, naj rajši piše po nemški, nego da bi kazil jezik, kar pod nikakim uvetom biti ne smé. Slavni Miklošič nemški piše, a zasluge seosebno za slovenščino nišo mu manje.

Po „Novicah“, po „Glasniku“ in drugod, kakor sem gori namignil, bila je nasvetovana uže mnogokatera stvarca, ki seza v popravilo naše sintakse, a vse to kakor da bi se zdaj nekako pozabljalo (ali pozabivalo). Omenim naj samo nauk, da se stavki ne začenjajo niti nadaljujejo z breznaglasnicami: ne, te, se, je itd.; vendar zoper to pravilo greši na pr. „Kres“ na mnogih mestih; bolji pisatelji „Zvonovi“ nasproti drže se ga trdno, dobro vedoč, da prav take nepravilnosti, če tudi se zdé biti malehne, jeziku lepoto krhajo in Hrvatom rade delajo neužitno, kar slovenska roka napiše.

Neznani mi gosp. T. Petrov je v „Novicah“ spregovoril o „Kresu“ in „Ljublj. Zvonu“ ter pretresa seosebno neke slovniške oblike, jedva dotaknivši se sintakse; tudi jaz sem prečital dozdanje razdatke teh

dveh listov, a šlo mi je več za sintakso, manj za oblike in posamne besede. Da bi bila edinost tudi v oblikah bolja, kdo ne bi pritegnil T. Petrovemu! Gledé opomnje njegove, da bi namesto: opazovaje, kar je gotovo pogrešno, bilo bolje: opazujè, rekel bi jaz, da je še bolje pisati, kar tudi Hrvat razume, namreč: opazujoč, ter ne bode treba rabiti dvomnega akcenta, kar je vsegdar neprilichno. Da T. Petrov gledé oblike genitivov, na pr. lastnostij, tako hitro popušča ali ustopa, to mi pa ni po godi. Ta oblika nas loči in odmika od hrvatsko-srbskih bratov, in je neznana tako novi, kakor tudi edini resnični stari slovenščini, namreč Brižinskim spomenikom, torej nam je danas ne oživljajo umni razlogi, nego: sic volo, sic jubeo, stat pro ratione voluntas. Isto veljá o enako neznanih slovenski in slovanski večini oblikah: ja je, je je. Rekel sem: slovenski večini in to je izvestno. Res se sicer v nekih koticah sliši, da govore, na pr.: „Kje imate tele? Gospodar je je prodal“. Ali sploh, z večine se govori: ga je prodal; in tako pravi tudi Hrvat in Rus; čemu torej begati čitatelje s to obliko in delati še slovenščino Hrvatom nerazumno? A kdo bi verjel, da se kje na Slovenskem sliši tako govoriti: na pr. „Kje sta vola? gospodar ja je prodal“?! — nego majka tej obliki je prava pravcata — imenujmo jo po tuje — slovničarska Consequenzreiterei.

Toliko mimogredé o oblikah. Prestopimo k stvari ter naj povem brez vsega pristrastja, kako sodim o „Kresu“ in „Zvonu“. Oba lista imata enako zanimljive sestavke, lepo usnovane ali zamišljene povesti, temeljite razprave itd.; ali v oziru na čistost oblike, na pravilnost ostaja „Kres“ za „Zvonom“. V „Ljublj. Zvonu“ sem se le malo kje spotaknil nad katero malenkostjo, dočim v „Kresu“ često pogrešam pile.

„Zvonu“ bi očital, da za Geschmack (Schönheits-sinn) piše okus namesto vkus; da piše vtis nam. vtisk, čutilo nam. čustvo; da besedi obrt daje ženski spol namesto moškega; da brez potrebe rabi jako moteči, drugim Slovanom neznani glagol: dostajati se česa nam. tikati se. Namesto: platno, na kakeršnega slikamo, bilo bi pravilneje: platno, na kakeršno slikamo. — Ta trditev se daje dokazati, — meni se zdi, da mora tu stati: Ta trditev se dá dokazati. — Priprava za loviti, namesto: za lov, kar je omenil tudi T. Petrov. Gledé besednega reda (str. 90): „da je tisti čas pri kraji, v katerem — nam. da je pri kraji tisti čas, v katerem itd.“ Slednjemu, ki je od mladih dni gledal na njo, je težko ločiti se — nam. težko je ločiti se. — Namesto latinskih, iz adjektiva izvedenih besed, kakor: aktiviteta, pasiviteta, bolje bi bilo pisati: aktivnost, pasivnost, intenzivnost itd., da bode manj tistih neprijetnih — tet. — Čem dalje, tem lepše, nam. čim dalje. — Izpoznati (erkennen) nam. edino pravilnega spoznati. — V enem in istem pisu: (vidve) nista bili, kakor se res v narodu sliši, in pa svi bili, moravi, oblika, ki je podvržena jeziku ali pa vsaj zavržena, ne bodoč za rabo, ker preveč moti.

(Konec prihodnjič.)

Slovensko slovstvo.

Poziv.

„Kres“ v svoji 3. številki prinaša zanimivi obrazec ali bolje rečeno prepis nekega starega rokopisa slovenskega, kateremu je spretno pero učenega profesorja Kreka napisalo temeljito razpravo, v kateri se jezikoslovne in druge lastnosti onega rokopisa razlagajo.